

БАНК РОЗВИТКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 347.734

Самко Н.Г.

*кандидат економічних наук,
викладач Київського інституту банківської справи*

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність створення в Україні спеціалізованого інвестиційного банку розвитку – ефективного інструмента забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано міжнародний досвід функціонування банків розвитку, окреслено основні принципи, функції та напрями їхньої діяльності. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення механізму банківського кредитування вагомих для економіки інноваційно-інвестиційних проектів.

Ключові слова: банк розвитку, інститут розвитку, інвестиції, модернізація, конкурентоспроможність, фінансово-кредитна система.

Аннотация. В статье обоснована необходимость создания в Украине специализированного инвестиционного банка развития – эффективно-инструмента обеспечения конкурентоспособности национальной экономики. Проанализирован зарубежный опыт функционирования банков развития, определены основные принципы, функции и направления их деятельности. Предложены рекомендации по совершенствованию механизма банковского кредитования значимых для экономики инновационно-инвестиционных проектов.

Ключевые слова: банк развития, институт развития, инвестиции, модернизация, конкурентоспособность, финансово-кредитная система.

Abstract. In the paper, the necessity of creation in Ukraine specialized investment development bank – an effective tool for support the competitiveness of the national economy is proved. The international experience of development banks operations is analyzed; the main principles, functions and directions of their activity are outlined.

Recommendations of bank lending mechanism improving for innovation and investment projects with a significant influence for economy are proposed.

Keywords: development bank, development institute, modernization, competitiveness, financial and credit system.

У нинішній складній політичній та економічній ситуації в Україні забезпечення конкурентоспроможності національної економіки можливе лише за умови термінового здійснення структурних економічних реформ, спрямованих на відновлення вітчизняного виробничого потенціалу, оволодіння сучасними чинниками конкурентоспроможності на загальноєвропейському ринку та формування якісного і надійного соціально-економічного підґрунтя інтеграції з ЄС.

Модернізація національної економіки – це ініційований державою процес прискореного оновлення інфраструктури й базових секторів економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності. При цьому мають бути усунені накопичені структурні проблеми в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях, у житлово-комунальному господарстві та транспортній інфраструктурі. Для вирішення цих завдань необхідне залучення додаткових фінансових ресурсів та вдосконалення механізму довгострокового кредитування. Як свідчить міжнародний досвід, джерелом модернізації реального сектора економіки можуть стати спеціалізовані інвестиційні банки розвитку, засновані на державній формі власності, метою діяльності яких є забезпечення довгострокового фінансування масштабних проектів, вкладення інвестиційних ресурсів у галузі

з низькою рентабельністю й високими ризиками, що сприятиме розвитку економіки й вирішенню соціальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти досить давно досліджують проблеми функціонування інститутів розвитку, найпопулярнішими формами яких є банки та корпорації розвитку. Організації діяльності банків розвитку присвячено праці зарубіжних вчених, зокрема професорів Гарвардського університету Р. Хаусманна й Д. Родрика, які обґрунтували важливість діяльності таких інститутів в умовах дисбалансу інвестиційних потоків у країнах, що розвиваються. Найважливіші аспекти впливу інститутів розвитку на структурну трансформацію економіки висвітлено у працях таких зарубіжних вчених як К. Дам, Х. Джозефе, Дж. Клементі, Дж. Пол, Э. Росер, Дж. Салзман, Г. Табеліні та ін.

У дослідженні проблеми створення інституціональних інструментів прискорення економічного зростання вагомими є праці вітчизняних вчених-економістів В. Базилевича, О. Білоруса, В. Будкіна, В. Геєця, П. Єщенка. Питанням державного регулювання інвестиційної діяльності фінансових інститутів займаються українські вчені І. Лютий, Б. Луців, Т. Майорова, А. Пересада. Разом з тим, у сучасній економічній літературі недостатньо публікацій, присвячених концептуальним засадам створення й функціонування банків розвитку як структур, здатних безпосередньо впливати на інвестиційний процес, а також виконувати антициклічну функцію під час кризи.

Постановка завдання. На сьогодні розробка теоретичних і практичних основ організації й діяльності інститутів розвитку в Україні знаходиться на початковій стадії, що потребує подальших наукових досліджень, пов'язаних із створенням новітніх засад забезпечення потреб держави у стимулюванні розвитку інноваційної складової економічного зростання та висвітленням ролі банків розвитку в цьому процесі. Метою статті є обґрунтування доцільності прямого впливу держави на економічні процеси шляхом створення спеціалізованого інвестиційного банку розвитку, здатного забезпечити ефективну реалізацію стратегічних національних пріоритетів з відновлення та модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та виходу на траєкторію сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий капітал є найважливішим структуроутворюючим елементом ринкової економіки, основою ефективного функціонування фінансово-кредитної системи, яка забезпечує механізм трансформації

тимчасово вільних грошей в інвестиції. В умовах глобалізації функції національних фінансово-кредитних систем не змінилися, проте масштаби їхньої діяльності суттєво зросли.

Особливість українського фінансового капіталу полягає в тому, що процес його формування відбувається в умовах кризової трансформації економічної системи, екстенсивного розвитку банківської системи та глибокої фінансової кризи за відсутності позитивних змін у реальному секторі економіки. Фрагментарність та низька ефективність національної фінансово-кредитної системи гальмує економічні перетворення. Вітчизняні інституційні інвестори – недержавні пенсійні фонди, інвестиційні та страхові компанії, які у країнах із ринковою економікою забезпечують до 70% усіх інвестиційних вкладень у реальний сектор економіки, в Україні діють неефективно. Фінансові інститути розвитку, які більш ніж у 30 країнах світу вдало виконують роль каталізатора інвестицій у пріоритетні галузі економіки, в Україні відсутні. Отже, неповнота інституційної структури національної фінансово-кредитної системи та неефективність функціонуючих у її рамках установ гальмують процес економічного відновлення країни.

Вирішальну роль у виведенні економіки України з кризи покликаний зіграти, на нашу думку, банківський капітал. Його роль в інвестиційному процесі полягає у вирішенні протиріч трансформаційної економіки шляхом авансування економічного зростання, активізації процесів накопичення фінансових ресурсів, організації довгострокового інвестиційного кредитування, а також у стимулюванні інноваційної діяльності промислового капіталу і реалізації на цій основі структурної перебудови економіки. Рушійною силою при цьому може стати новий інституціональний елемент у структурі фінансово-кредитної системи України – спеціалізовані інвестиційні банківські інститути (банки розвитку).

Сучасні банки розвитку входять до поліструктурної системи інститутів розвитку, яку можна представити як цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів банківської системи, підприємницького сектора, бюджетної системи, органів управління, інститутів громадянського суспільства, науки та культури, які здійснюють безпосередній вплив на інвестиційний процес. Інститути розвитку виступають в якості каталізатора інвестицій до пріоритетних галузей економіки та створюють умови для забезпечення доступу підприємствам, які функціонують у пріоритетних сферах економіки, до необхідних фінансових та інформаційних ресурсів.

Інститути розвитку поділяють на фінансові та нефінансові. До фінансових належать банки розвитку, агентства розвитку, експортно-імпортні банки, експортні, страхові та боргові агентства, фінансові корпорації, інвестиційні, венчурні й суверенні фонди. До нефінансових інститутів розвитку можна віднести технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори, цільові інститути з підтримки малого та середнього бізнесу, інноваційні центри тощо.

Банки розвитку є ключовим елементом підсистеми фінансових інститутів в системі інститутів розвитку. Як правило, вони створюються державою, мають 100% державний капітал та особливий правовий статус. На них покладається функція фінансування інвестиційних проєктів національного рівня. Особливий статус та фінансова підтримка, яка надається державою, дозволяє банкам розвитку ефективно вирішувати важливі завдання у сфері довгострокового фінансування структурних економічних реформ (рис.).

У сучасних умовах поняття «розвиток» практично повністю ідентифікується з уявленнями про постійну модернізацію господарської системи країни на інноваційній основі. При цьому «точковий» характер формування економіки інновацій виправданий лише за умови дії механізмів міжгалузевого та міжтериторіального транс-

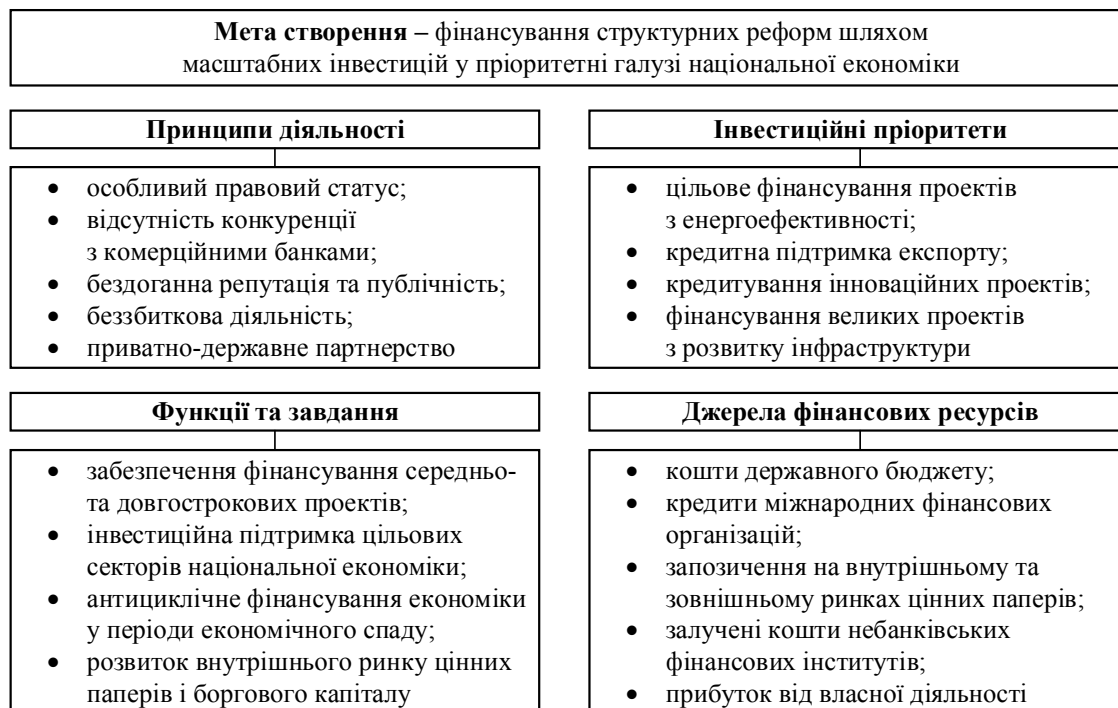
феру інновацій як важливої функції інститутів розвитку. Якщо ці механізми та інститути не сформовані, а інноваційні продукти не зустрічають необхідного інвестиційного попиту, вирішення завдань інноваційної модернізації стає малоімовірним. Виходячи з вищевказаного, діяльність банків розвитку у стимулюванні інвестиційних та інноваційних процесів має бути зосереджена на наступних напрямках:

- розширення фінансової бази інвестиційних та інноваційних процесів в економіці, в тому числі, й на регіональному рівні;

- подолання структурно-галузевої деформації інвестиційного процесу, пов'язаної з тим, що загальний дефіцит ресурсів довгострокового інвестиційного кредитування загострюється перерозподілом цих ресурсів на користь експортно-сировинного сектора;

- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого та середнього бізнесу, в тому числі, через підтримку їх виробничої та інноваційної кооперації з провідними підприємствами.

Світова практика діяльності державних банків вказує на їх високий потенціал у забезпеченні економічного росту [4, с. 136]. За допомогою банків розвитку та за рахунок використання механізмів спільного фінансу-

РИС. БАНКИ РОЗВИТКУ ЯК ІНСТИТУТ ДОВГОСТРОКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Джерело: розроблено автором.

вання підвищується доступність і знижується вартість інвестиційних ресурсів, що дозволяє залучати приватні інвестиції для реалізації проектів у традиційно менш привабливі для інвесторів сектори економіки, зокрема, у галузі з довготривалими термінами окупності і високими інвестиційними ризиками.

Першим у світі фінансовим інститутом розвитку вважається Депозитно-ощадна каса (La Caisse des dépôts et consignations), створена в 1816 р. у Франції з метою відновлення національної економіки після наполеонівських війн. Проте більшість сучасних зарубіжних банків розвитку було засновано у 50-х рр. ХХ ст. [3, с. 12]. Взагалі, створенню банків розвитку в їх сучасній формі передував довгий шлях розвитку, який умовно можна розділити на три етапи. На першому етапі (40-50-ті рр. ХХ ст.) банки розвитку відігравали важливу роль у повоєнній відбудові економічної інфраструктури та модернізації базових галузей промисловості таких країн, як Німеччина, Італія, Франція, Канада, Японія, Республіка Корея. Поява державних банків розвитку як самостійних фінансових посередників характеризує другий етап їх розвитку (60-80-ті рр. ХХ ст.), коли банки розвитку почали самостійно проводити експертизу і фінансування інвестиційних проектів, виступати позичальниками і кредиторами на фінансових ринках. Третій етап (90-ті рр. ХХ ст.) характеризується появою концепції «нового банку розвитку», згідно з якою державні банки розвитку, виконуючи традиційну роль фінансового посередника, сприяли структурній трансформації національної економіки.

Банки розвитку створені й діють у понад 30 країнах світу, у тому числі Німеччині, Іспанії, Швеції, США, Японії, Південній Кореї, Китаї, Індії, Бразилії, Мексиці, Чехії. Такі банки засновані в Росії та Білорусії. До банків розвитку можна віднести й міжнародні багатосторонні фінансові інститути (Світовий банк, Азіатський банк розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку) [2, с. 50].

Значний досвід функціонування банку розвитку як інституту сприяння державної інвестиційної політики накопичено в Німеччині, де 1948 р. у рамках реалізації плану Маршала щодо відновлення економіки було створено фінансово-кредитну установу зі спеціальним статусом – Кредитне бюро відновлення (Kreditanstalt für Wiederaufbau, KfW), до складу якої входять спеціалізовані банки. До половини кредитів фінансуються за рахунок коштів

федерального бюджету, для пільгового фінансування окремих спеціальних програм із бюджету також виділяються дотації; решта кредитного ресурсу мобілізується KfW за рахунок емісії боргових цінних паперів. Кредитне стимулювання малого і середнього бізнесу здійснюється KfW не напряму, а через обслуговуючий банк. Пряме кредитування проектів здійснюється лише в окремих випадках. Завдяки особливому правовому статусу, KfW звільнене від оподаткування, що дає змогу надавати кредити для цілей, встановлених законом, за ставками нижчими, ніж у комерційних банків [2, с. 52].

З метою підтримки малого та середнього підприємництва після Другої світової війни у 1944 р. у Канаді був створений Промисловий банк розвитку. У 1975 р. цю установу приєднали до новоутвореного Федерального банку розвитку бізнесу, у 1995 р. на підставі спеціального закону Федеральний банк розвитку бізнесу був реорганізований у Канадський банк розвитку бізнесу (Business Development Bank of Canada). Основними фінансовими продуктами та послугами Канадського банку розвитку бізнесу є: довгострокове проектне фінансування; субординовані кредити; змішане боргове і часткове фінансування; венчурне фінансування; прямі і портфельні інвестиції в компанії високотехнологічних галузей; боргові фінансові інструменти, гарантовані урядом Канади; консультаційні послуги.

У 1951 р. з метою повоєнного відновлення економіки Японії був заснований Японський банк розвитку. У 1999 р. на його основі був створений Банк розвитку Японії (Development Bank of Japan), який у 2008 р. перетворено в акціонерне товариство зі 100% державним капіталом. Раніше основу діяльності банку становили довгострокові позики і кредити. Враховуючи зростаючі потреби клієнтів, банк диверсифікував фінансові послуги, у тому числі за рахунок впровадження експертизи довгострокових проектів, консультаційних послуг, структурного фінансування тощо. Сучасна місія банку полягає у сприянні економічному і соціальному розвитку Японії за допомогою інвестування у проекти, метою яких є сталий розвиток економіки; підвищення якості життя населення; сприяння розвитку економіки регіонів.

Банк розвитку Китаю (China Development Bank) був створений у 1994 р. з метою забезпечення модернізації соціально-економічного розвитку країни. Місія банку полягає у підвищенні конкурентоспроможності економіки Ки-

таю та рівня життя населення країни. Основними сферами діяльності є: розвиток інфраструктури; підтримка базових галузей промисловості; підтримка нових галузей економіки, у тому числі стимулювання розвитку нових технологій та інновацій; сприяння збалансованому розвитку регіонів, урбанізація сільських територій; міжнародне співробітництво, підтримка діяльності китайських компаній на зовнішніх ринках. Банк розвитку Китаю функціонує у формі державної акціонерної компанії, капітал якої на 100% належить державі.

У країнах Латинської Америки існує диверсифікована структура банків розвитку. Найважливіше значення серед них мають, перш за все, установи загальнонаціонального характеру (з переважаючою участю держави в капіталі), що здійснюють кредитну політику у широкому спектрі напрямів. Серед найуспішніших прикладів створення таких фінансових інститутів можна виділити: Національний банк економічного й соціального розвитку (Banco Nacional do Desenvolvimento Economico y Social) у Бразилії, Національну фінансову корпорацію (Nacional Financiera S.A.) у Мексиці, Корпорацію розвитку (Corporacion de Fomento) у Чилі, Фінансову корпорацію розвитку (Corporacion Financiera de Desarrollo) у Перу [1].

На підставі аналізу зарубіжного досвіду можна стверджувати, що створення в Україні спеціалізованого інвестиційного банку розвитку є найперспективнішим напрямом вдосконалення інфраструктури національної фінансово-кредитної системи. Серед довгострокових завдань банку розвитку можна назвати такі: подолання кризових тенденцій в економіці та ініціювання розширеного відтворення; трансформація заощаджень у виробничі інвестиції; регулювання інвестиційно-грошового обігу; сприяння вирівнюванню прибутковості фінансового та реального секторів економіки.

Реалізація моделі участі банку розвитку в інвестиційному процесі можлива й на регіональному рівні. При цьому доцільнішим буде варіант, що передбачає створення системи регіональних банків розвитку, так як створення філіальної мережі державного банку розвитку містить в собі небезпеку посилення тенденції концентрації і централізації інвестиційних ресурсів, що загрожує відновленням елементів планової економіки, протиріччя й економічна неефективність якої очевидні. Крім того, лише максимально наближені до потреб функціонування реального сектора економіки банки зда-

тні виступити основою оновленої банківської системи.

Створення регіональних інвестиційних банків розвитку, головною метою діяльності яких є проведення регіональної інвестиційної політики, сприятиме реалізації великих соціально-економічних проектів і активізації економічних процесів в країні. Серед основних функцій регіонального банку розвитку можна назвати такі: відбір інвестиційних проектів відповідно до встановлених пріоритетів; касове виконання бюджету розвитку регіону; пошук додаткових фінансових коштів для проектного фінансування.

Висновки. Метою посткризової трансформації фінансово-кредитної системи України має стати нова модель її інфраструктури, спрямована на формування та використання внутрішніх інвестиційних ресурсів відповідно до пріоритетів відновлення та модернізації економіки. Процес управління національними інвестиційними проектами має забезпечуватися фінансовими ресурсами спеціалізованого інвестиційного банку розвитку, створеного державою. Джерелом ресурсної бази банку розвитку можуть бути: кошти державного бюджету; запозичення на внутрішньому та зовнішньому ринках цінних паперів; залучені кошти небанківських фінансових інститутів; кредити міжнародних фінансових організацій; прибуток від власної діяльності.

Міжнародна практика діяльності банків розвитку свідчить про їхній високий потенціал у забезпеченні економічного зростання. За рахунок використання механізмів державно-приватного фінансування підвищується доступність і знижується вартість інвестиційних ресурсів, що дозволяє залучати інвестиції для реалізації проектів у традиційно менш привабливі для інвесторів сектори економіки, зокрема, у галузі з довготривалими термінами окупності і високих інвестиційних ризиків.

Особливий статус та фінансова підтримка держави сприятимуть ефективному вирішенню банком розвитку таких завдань: кредитування середньо- і довгострокових інвестиційних проектів пріоритетних галузей економіки України, а також проектів, пов'язаних із вирішенням соціальних завдань та екологічних проблем; комплексна кредитна підтримка експортних операцій національних виробників; запозичення на зовнішньому й внутрішньому ринку для фінансування національних проектів розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Світовий досвід створення інститутів розвитку: висновки для України (на прикладі державних банків розвитку). [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. – №10. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/02.htm>
2. Сирота А.І. Банк розвитку як інструмент модернізації економіки України /А.І. Сирота // Держава та регіони. Серія: право. – 2013 р. – № 3(41). – С. 50-54.
3. Стратегическое управление в зарубежных финансовых институтах развития / Под ред. В.Д. Андрианова. – М.: Издательство «Консалтбанкир», 2012. – 272 с.
4. Чмутова І.М. Особливості функціонування державних банків у банківській системі України /І.М. Чмутова // Проблеми економіки. – 2011. – №4. – С. 135-138.
5. Morrison A., Wilhelm W. Investment banking. Past, Present and Future /A. Morrison, W. Wilhelm // Journal of Applied Corporate Finance. – Vol. 19. – No 1. – N.-Y: Morgan Stanley Publication, 2007. – P. 8–20.
6. Rodrik D. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration Development /D. Rodrik, A. Subramanian, F. Trebbi // NBER Working Paper. – Vol. 12. – Dec. 2002. – 46 p.